

5. Земская Е.А. Образование прилагательных с помощью приставок предложного происхождения / Е.А.Земская // Русский язык в национальной школе. – 1961. – №2. – С.15-22.
6. Ковинина Н.Ф. К проблеме синтаксической синонимии / Н.Ф.Ковинина // в сб.: Вопросы русского языка и диалектологии. – Хабаровск: Хабаровский гос. пед. ин-т, 1974. – С. 88-104.
7. Моисеев А.И. Основные вопросы словообразования в современном русском литературном языке : учебн. пособие / А.И.Моисеев. – М.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1985. – 205 с.
8. Улуханов И.С. Словообразовательная семантика в русском языке / И.С.Улуханов. – М.: Наука, 1977. – 256 с.
9. Marchand H. The categories and types of present-day English wordformation / H. Marchand. – Munchen: Becksche, 1969. – 548 p.

Summary. *Nominative peculiarities of two types' structures of adjective units: morphological and non – morphological attributives are defined in this article.*

Key words: *syntax, semantics, synonymism, functionalism, nominative.*

Отримано: 4.10.2012 р.

УДК 811.161.2'282(477.43)

Н.П.Шеремета

ДІАЛЕКТОЛОГІЯ ЯК ЗАСІБ ОСМИСЛЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРИ РІДНОГО КРАЮ

У статті репрезентовано методіку поєднання навчально-пізнавальної, науково-дослідної та практичної діяльності студента з метою формування професійно компетентного вчителя-словесника як вдумливого дослідника та культуромовної особистості.

Ключові слова: *говіркове мовлення, історія мови, етнокультура, діалектологія, мовна компетенція.*

В умовах розбудови української держави все більшого значення набувають проблеми духовної культури нації як основного виражника творчої потенції етносу. Істотним елементом духовної культури є мова – акумулятор знань і соціального досвіду. У мові відбито характер народу, спосіб його мислення, релігійні і міфологічні уявлення, скарби народної мудрості й віковичних спостережень над природою і буттям людини. Розвій духовної культури соціуму зумовлюється насамперед станом функціонування мови в усіх сферах суспільної діяльності і особливо – мовною культурою індивідуумів.

Реалізація концептуальних засад мовної освіти, що були визначені Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті [2] й сучасних концепціях навчання державної мови [5], потребує розробки нового бачення завдань, змісту і технології навчання української мови в різних закладах освіти [див., н-д: 6].

Можливість комплексного підходу до формування у молоді духовного та інтелектуального потенціалу стала здійсненою завдяки осмисленню проблеми україністики як цілісної системи наукових знань.

Саме тому навчальний план факультету української філології та журналістики нашого вишу було доповнено курсом «Практикум з проведення діалектологічних досліджень».

І якщо навчальна дисципліна «Українська діалектологія» подає основні відомості про діалектні особливості української мови, про її територіальну диференціацію та навчає студентів лінгвістично інтерпретувати основні фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості говірок різних діалектних типів [9, 3], то курс «Практикум з проведення діалектологічних досліджень» має більше практичне спрямування і сприяє, передусім, формуванню високої загальномовної ерудиції майбутніх учителів і готовності до роботи в умовах діалектного оточення.

Сучасний рівень розвитку педагогічної науки уможливив забезпечення навчального процесу різноманітними засобами, що сприятимуть досягненню визначеної мети і розв'язанню окреслених завдань.

Щоб усвідомити нерозривність понять *говіркове мовлення, історія мови та етнокультура рідного краю*, недостатньо мати лише один підручник, та й навряд чи можна створити такий підручник. Адже діалектне мовлення – це складне гетерогенне явище, яке можна пізнати тільки

шляхом виявлення і усвідомлення його структурних зв'язків та відношень. Тому ми пропонуємо безпосереднє долучення студента до скарбниці живого мовлення. Адже саме живорозмовні джерела народної мови відбивають самобутність національної картини світу українців, втіленої у назовах побутових реалій, трудових занять, обрядів, у своєрідній побудові фрази, її афористичності.

Пояснювально-ілюстративний метод допомагає викладачеві не лише детально пояснити еволюцію діалектологічних пошуків та окреслити перспективи сучасної діалектології, а й навчити студентів аналізувати сучасні мовні тенденції та визначати шляхи збереження живої народної мови з її регіональними говірковими особливостями, щоб, як відзначав відомий діалектолог М. В. Никончук, «навіки закарбувалися в серці і в пам'яті хвилини, коли почувється рідне слово, прийде розуміння його значення і безмірної вартості для скарбниці духовної культури близьких людей як маленької частини всієї культури української нації» [3, 8].

Компетентнісно-орієнтований підхід дозволяє змінити предметно-орієнтовану систему підготовки вчителів-словесників на особистісно-діяльнісну при збереженні її традиційної фундаментальності та універсальності. Умовою функціонування такої системи визначено доцільне поєднання підсистем фахової підготовки вчителя-словесника, а науково-дослідна діяльність передбачена як системоутворювальна [7, 30]. На нашу думку, саме частково-пошуковий і дослідницький методи сприяють оволодінню студентами навичками сучасної методики збирання та опрацювання діалектного матеріалу. А відтак, при підготовці до практичних занять пропонуємо студентам виконувати індивідуальне навчально-дослідне завдання. Така робота стає неабияким поштовхом до подальшого плідного наукового пошуку і може закласти підвалини для використання у безпосередній практичній діяльності. Це, наприклад, такі завдання, як:

- укласти програму-питальник для тематичної групи лексики (на вибір студентів);
- за допомогою звукозаписувальної техніки зафіксувати польові матеріали для дослідження обраної тематичної групи лексики і відтворити його фонетичною транскрипцією;
- використовуючи зібраний говірковий матеріал, укласти словничок діалектної лексики або фразеології і схарактеризувати фонетичні та граматичні особливості досліджуваної говірки;
- підготувати повідомлення про побутування назв родильного обряду (весільного, поховального) на матеріалі записів усного мовлення від носіїв говірок і довести, що діалектне мовлення є засобом вивчення етнокультури рідного краю;
- обрати художній твір, виписати лексичні діалектизми, попередньо тематично їх згрупувавши (назви знарядь праці, одягу, страви та ін.), пояснити їх стилістичне навантаження.

Однією з пріоритетних форм навчання є *інтерактивні* види взаємодії студента з комп'ютером. У результаті роботи на комп'ютері в учнів розвивається самостійність мислення, формується вміння робити узагальнення, використовувати знання з елементами творчості у нових умовах, самостійно знаходити відповіді на запитання. «Спілкування» з комп'ютером дозволяє студентам засвоювати як ізольовані мовні одиниці, явища, так і мовленнєві взірці на рівні речень і текстів діалектного мовлення. Тому на заняттях пропонуємо використовувати аудіо – та відеоматеріали з записами зразків говіркового мовлення різної тематики, що віддзеркалюють живе мовлення усіх діалектних масивів України. Такі записи допоможуть виявити відхилення, зумовлені діалектним оточенням та визначити можливі види роботи для їх усунення.

До пошукової діяльності спонукає сьогодні мережа *Інтернет*. Студенти можуть, наприклад, подивитися карту говорів української мови або окремих діалектів [1] чи ознайомитися з найновішими науковими розвідками з діалектології (як-от, розділ VII. «Особливості говорів української мови» Донецького лінгвістичного порталу) [4].

Робота з діалектними словниками, атласами, текстами з хрестоматій, з одного боку, та *прослуховування* записів усного мовлення і *самостійне укладання* словничків діалектної лексики досліджуваної студентом говірки, з іншого, переконує майбутніх учителів, що народ – не лише носій, а й постійний творець української народнорозмовної мови, а діалектне мовлення перебуває у постійному русі. Досліджуючи наслідки впливу літературної української мови та сусідніх мов на говори, студенти відшуковують нові, досі не знайомі їм перлинки, як-от: *велосипед* – лісапед – ровер; *хлів* – сарай – шопа – стайня; *ловити* – лапати; *вівця* – говечка; *півень* – кугут; *віз* – васат – фіра; *вила* – ґрالی; *проліски* – козодри; *вазони* – лазони; *вареники* – пироги; *голубці* – завиванці; *піч* – п'ец; *картопля* – бульба – картофля – картошка; *диня* – мальона; *пляшка* – бутелька; *чарка* – келішок; *гриби* – губи; *губи* – варги; *макітра* – балика; *відро* – путня; *взуття* – ходаци – капці; *ліжко* – постіль – постеля; *плита* – шпаргат; *веселка* – тенча; *вацок* – мішок; *цвях* – цвик; *врожай* – політок; *фартух* – припинда; *ганчірка* – мийка; *волосся* – пачіски та ін.

Особливо цікаво аналізувати записані студентами складанки-характеристики, що зосереджують увагу на певному діалектному явищі: – *Заким ваша раба корова їла бураки на радні, наш Гомелько ваші Гольці голійом очі гоблив.* – *Люді, дівітєся: гавтобуса до проводов приязали, шоб шофьор не калімів.* – *Сіла на гавтобус, поїхала в город, купила госеледців та гогірків, сіла під*

гаптекою та й погобідала. – Стоєла, стоєла й вистоєла ємку. – Ми си согодні так наїли, шо аж животи си розболіли.

Визначний педагог і громадський діяч В. О. Сухомлинський писав: «Моральне, емоційне, естетичне виховання підлітка немислиме без розвитку в нього здатності відчувати відтінки думки й почуттів людей. Ця чутливість виробляється тоді, коли людина розуміє і відчуває гру слова: його внутрішнє змістове багатство, емоційне забарвлення» [8, 215]. Тому основним завданням сучасної школи є виховання небайдужої культуромовної особистості та вдумливого дослідника. Ось яку гумореску склала студентка 21 уа групи О.І.Дудар.

Артур постійно забував розказувати мамі про телефонні дзвінки, тому вирішив записати усе, що йому скаже бабуся.

Альо, се ти, Артуре? Я звоню з купирації. Хтілам до вас приїхати, аво рішила спершу знайти баняка. Баняк вам дуже си згодит. Він, халера, файний. Ше возьму королів, шоб ви тішилиси. А ше привизу вам стільо бубликів... Бо то таке, шо все траба. То думаю, приїду, поки ше годна, бо як не буду годна, то люди засміют. Буду скінчати балакати, бо вже закриваєє купирація.

Але чи то зв'язок був поганим, чи хлопець погано зрозумів бабуся, та записав він ось що.

Ало, то ти, в натурі? Я дзвоню з супер-рації. Хтіла б до вас приїхати, а во! – вирішила спершу знайти маньяка. Маньяк вам дуже цей згодиться. Він, Валера, файний. Ше візьму кралів, шоб ви тішилися. А ще привезу вам стільки рубликів... Бо то таке, шо все треба. То думаю, приїду, поки ше модна, бо як не буду модна, то люди засміють. Буду кінчати галакати, бо вже не тримається купи рація.

Етнокультурознавча компетенція майбутнього вчителя ґрунтується на сукупності знань про духовну і матеріальну культуру українського народу, характеризується здатністю викладати українську мову і літературу як національно-культурний феномен та вмінням здійснювати філологічну інтерпретацію народнопоетичного і художнього тексту, оцінювати їх художню своєрідність та естетику як складову національної духовної культури. Тому для усвідомлення того, що діалектологія є засобом вивчення історії та етнокультури рідного краю, студентам пропонується проаналізувати фонетичні, морфологічні, лексичні та фразеологічні особливості подільського говору за матеріалами подільських етнографічних і фольклорних розвідок, наприклад, «Быт подолян» К. Шейковського та «Описание говора с.Бодачевки (Колодиевка) Ущицкого у., Подольской губернии» Г. Голоскевича; за текстами з різних хрестоматій діалектного мовлення, а також за творами художньої літератури, як-от, автентичним текстом роману «Люборацькі» Анатолія Свидницького, новелою «Майже ніколи не навпаки» Марії Матіос, повістю «Люба-згуба» Юрія Федьковича та ін.

Самостійне опрацювання окремих питань теоретичного характеру, виконання домашніх завдань уможлиблює більш детальний аналіз живого діалектного мовлення в його історичному розвитку та на сучасному етапі, вчить класифікувати територіально, бачити інтерференцію між спорідненими діалектами, оцінювати вплив літературного мовлення на діалектне, з'ясовувати характер міждіалектних контактів, відмежовувати загальнономовне, інтердіалектне від вузьколокального, отже, надає студентові необхідні знання для проходження діалектологічної практики та адаптує до роботи в школі в умовах діалектного оточення. Такий вид роботи формує навички наукової роботи, розвиває особистість та індивідуальність студентів, сприяє опануванню ними нових способів саморегуляції власної діяльності.

Діалектологічна практика, що логічно завершує навчально-пізнавальну та науково-дослідну роботу студента з діалектології, забезпечує перевірку дієвості набутих знань і вмінь, більш усвідомлену потребу вдосконалення професійної компетентності, виробляє індивідуальний стиль діяльності. Зібраний та проаналізований студентами діалектний та етнолінгвістичний матеріал розкриває перед молодими філологами широке коло проблем етногенезу, глотогенезу та етнокультурної історії слов'ян, уможлиблює набуття системних знань з української діалектології, умінь накопичувати і досліджувати мовні факти, розширює світогляд, виховує потяг до самоосвіти.

Вимоги сьогодення до удосконалення складових професійної компетенції майбутніх учителів української мови і літератури, розвитку їх як культуромовних особистостей спонукають до відкриття науково-дослідних лабораторій. Така форма інтеграції навчальної, наукової, освітньо-виховної роботи спрямовується на створення особливої творчої атмосфери, забезпечення спадкоємності наукових методичних знань, самостійності мислення студентів, активізацію наукового пошуку, посилює вияв складових професійної компетенції. Тому для всебічного забезпечення навчального процесу і сприяння досягненню мети і завдань, визначених керівними документами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту, пропонуємо студентам послуговуватися фондами науково-дослідної лабораторії діалектологічних досліджень, створеної при кафедрі української мови Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка.

Отже, невідкладним завданням сьогоднішніх закладів освіти усіх типів, а особливо вищої школи, є вивчення живого народного мовлення в усьому його розмаїтті. Нині, як ніколи, ми повинні не лише ретельно оберігати нашу мову і звичаї, а й дбати про їх розвиток, відновлювати втрачене і запроваджувати його в життя.

Список використаних джерел

1. Карта говорів української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: litorpys.org.ua/ukrmoiva/um151.htm – 10к.
2. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.
3. Никончук М.В. Матеріали до Лексичного атласу української мови / М.В.Никончук: Правобережне Полісся. – К.: Наукова думка, 1978. – 314 с.
4. Особливості говорів української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mova.dn.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=85&Itemid=3-245k
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з української мови для 5-12 класів. / За ред. Д.С.Наливайка. Кер. колективу Ю.І.Ковбасенко. – К. – Ірпінь: Перун, 2005. – 176с.
6. Програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) // Освіта. – 1993. – Грудень. №44 – 46. – С. 44-45.
7. Семенов О.М. Система професійної підготовки майбутніх учителів української мови і літератури (в умовах педагогічного університету): автореф. дис. на здобуття ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 / О.М.Семенов; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2006. – 41 с.
8. Сухомлинський В.О. Народження громадянина / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1970. – 230 с.
9. Шеремета Н.П. Українська діалектологія: практичні заняття: Навчальний посібник / Н.П.Шеремета. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2005. – 124 с.

Summary. In the article the conditions of combination of the educational, research and practical activity of the student are proved with the aim to form the professionally competent teacher-philologist as a researcher and person with a high speech culture.

Key words: dialectal language, history of language, ethnological culture, dialectology, language competence.

Отримано: 7.10.2012 р.

УДК 811.161.2'366

О. О. Якименко

ЕМОЦІЙНО-ОЦІННІ КОМПОНЕНТИ АБРЕВІАТУРИ СУЧУКРЛІТ (УКРСУЧЛІТ) ЯК НАЗВИ ЛІТЕРАТУРНОГО НАПРЯМУ

У статті розглянуто функціонування абрєвіатури сучукрліт і її варіанта укрсучліт у різних типах масової комунікації з погляду відмінності абрєвіатури від словосполучення сучасна українська література.

Ключові слова: абрєвіатура, прагматика, оцінка, концептуалізація.

Абрєвіація є одним із продуктивних способів словотворення в багатьох мовах, у тому числі українській, і це зумовлює активну увагу лінгвістів до такого типу лексичних одиниць, як абрєвіатури. Структуру й функціонування абрєвіатур в українській мові досліджують Н. Ф. Клименко [8], М. Г. Сердюк [12], Л. М. Бойченко [4]. Докладно розглядає абрєвіатури і стан їхнього вивчення А. М. Нелюба, хоча якщо дотримуватись погляду цього дослідника на явище абрєвіації та класифікацію складноскорочених слів, який дещо відрізняється від загальноприйнятого в мовознавстві, слово *сучукрліт*, якому присвячена ця стаття, не належить до абрєвіатур [9, 142]. Ми ж, залишаючись у межах традиційної класифікації складноскорочених слів, цю лексему відносимо до складових абрєвіатур – таких, що складаються з частин початкових складів кожного слова словосполучення [7, 7].

Сучасна лінгвістика зосереджує значну увагу на проблемах комунікативного призначення мови, тож і дослідження абрєвіатур на сучасному етапі значною мірою розвивається в цьому